

TEŽIŠTA SAVREMENOG PROUČAVANJA ADAPTACIJE

Studije adaptacije relativno su mlada interdisciplinarna naučna disciplina, ali o razlikama između umetnosti i njihovih medija razmišlja se otkad postoji iole produbljena teorijska svest o estetskim fenomenima. I sama teorija adaptacije kao sistematsko proučavanje filmova zasnovanih na literarnim izvorima jedna je od najstarijih (i najkonzervativnijih) disciplina u oblasti teorije filma. Počev od knjige *Romani na filmu* Džordža Blustouna iz 1957. godine, koja se smatra temeljnom studijom u proučavanju adaptacije, studije adaptacije prolazile su kroz niz transformacija zavisno od promene fokusa u pristupu samom fenomenu, kao i od opšte teorijske klime, sasvim slično studijama prevođenja, s kojima ih često porede i s kojima dele „ozloglašenu“ problematiku vernosti. Takođe, kao i u proučavanju prevođenja, i u studijama adaptacije ogleda se svojevrsno teoretizovanje prakse i praktičan problem interdisciplinarnog, odnosno graničnog lociranja između tradicionalnih studija književnosti i modernijih filmskih studija. Otuda i primetna autorefleksivnost ove discipline koja neprestano preispituje svoja teorijska polazišta i odgovara na sumnjičave izazove ranije i čvršće utemeljenih disciplina, što kroz istorijat discipline predočava Timoti Korigan u svom tekstu u ovom tematu. Ovu podozrivost književnih proučavalaca i teoretičara filma spram naučnosti studija adaptacije, nažalost, dodatno su izazvali i sami izučavaoci adaptacija brojnim radovima koji su predstavljali tek studije slučaja u kojima su poredili odabranu knjigu i njenu filmsku obradu. No, prva decenija 21. veka ključna je za daleko ozbiljnije naučno i akademsko razvijanje studija adaptacije, koje je ostavilo traga i u mnoštvu monografija, zbornika, kao i u časopisima posebno posvećenim ovoj problematici.

Od razmatranja procesa medijacije i načina i tehnika predstavljanja istih ideja, priča, diskursa, koncepata (bilo da u Lesingovom duhu potenciraju razlike ili pak u Horacijevom sličnosti), te naratoloških upoređenja, studije adaptacije prešle su put ka kulturološkim studijama koje preuzimaju važne teorijske koncepte poststrukturalizma, postkolonijalizma, feminističke kritike, politike identiteta. Tomas Lič navodi kako su studije ponikle u okviru nauke o književnosti, tako da su i njih dugo obeležavali usredsređenost na kanon, autorstvo, originalnost, humanističke univerzalne vrednosti. On piše kako su tokom pola veka studije adaptacije „drastično ograničile svoje horizonte insistirajući na tome da se izvorni tekstovi tretiraju kao kanonski autoritativni diskurs ili čitljiva dela, umesto kao diskurs iznutra podsticajan ili pisivi tekstovi, odbijajući sledstveno tome da shvate ono što bi se očekivalo da je osnovna pouka filmske adaptacije: da tekstovi preživljavaju jedino u meri u kojoj mogu biti ponovo ispisani i da bi se tekst doživeo u svoj svojoj snazi, svaki čitalac mora ponovo da ga ispiše“ (Leitch, 2007: 12). Na tragu Rolana Barta i Valtera Benjamina, Lič ovde ocrtava konture jedne discipline koja se osobito u sferi sve dominantnije tehnologije,

novih medija i novih oblika adaptacije, udaljava od tradicionalnih metoda interpretacije i usredsređuje na adaptaciju kao adaptaciju, ma šta u njoj bivalo ponovo ispisano i u kojem mediju.

Ovaj zaokret presudno su odredili svojim tekstovima Robert Stem, koji je „rekonceptualizovao adaptaciju kao proces beskonačnog intertekstualnog navođenja“ (Murray, 2012: 3), i Linda Hačn, koja je naglasila palimpsestnu prirodu adaptacije i proširila fokus proučavanja u odnosu na opšteprihvaćeno poređenje knjiga – film, naznačavajući relacije s pozorištem, operom, mjuziklom, video i kompjuterskim igrima, tematskim parkovima i slično. Takođe, sad se u većoj meri poklanja pažnja adaptaciji kao formi recepcije, odnosno načinu na koji publika *odgovara* na adaptaciju i po čemu se taj doživljaj razlikuje u odnosu na percepciju nekog dela bez priznatog predloška. U svojoj knjizi *Industrija adaptacije: kulturna ekonomija savremene književne adaptacije* (2012), u kojoj postavlja jednu sociološku analizu polja adaptacije u kontekstu produkcije i cirkulacije, Simon Mari sagledava dva obrasca u relaciji prema komercijalnim aspektima i popularnom kada je reč o novom talasu proučavanja adaptacije. Prvi podrazumeva kritički odnos prema holivudskom mejnstrimu i adaptacijskoj mašineriji koja suzbija kreativni i subverzivni potencijal teksta. Ovakav pristup, prema S. Mari, obeležava stavove R. Stema, kao i L. Hačn, u čijem „fatalističkom i krajnje ekonomski determinističkom zaključku da je 'industrija zabave samo to: industrija'“ (Murray, 2012: 5) prepoznaje ton i rečnik Adorna i Horkhajmera. Drugi pristup dovodi u vezu s delovanjem T. Liča i nalazi da on nije toliko sklon arbitrarnom odbacivanju komercijalne i popularne kulture, posebno u kontekstu onoga što on naziva „postliterarnim adaptacijama“, tj. periodu u kojem više ne dominira predstava o adaptaciji kao adaptaciji književnog teksta.

Tekstovi u ovom tematu oslikavaju osnovna kretanja u proučavanju adaptacije u 21. veku i trebalo bi da posluže kao okvir za razumevanje ovog kulturnog fenomena u svetu koji se sve ubrzanije menja. Vraćanje postojećim slikama, likovima, diskursima, narativima, i njihovo permanentno preoblikovanje, revidiranje, recikliranje, svedoči o tome koliko je ona uteha poznatog o kojoj govori Linda Hačn postala dragocen faktor u savremenom doživljaju kulture, ne samo one popularne.

Leitch, Thomas, *Film Adaptation and its Discontents: From Gone with the Wind to The Passion of the Christ*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007.

Murray, Simone, *The Adaptation Industry: The Cultural Economy of Contemporary Literary Adaptation*, New York: Routledge, 2012.